

FRANCESCO ANTONIO SANTORI

[R A P S O D H Ì T]

Edizione del testo albanese
a cura di Vincenzo Belmonte

1.

Vej i biri Fugh'jes
rugh prë rugh ndë sij katund
me ksulën prë mbi sī.
Më shtëlloi nerënxjen,
e m' i rā së bukurës 5
ndër dōr e ndë llōrëzit,
tek më rrij e terjorisij,
afër pexherit, prë mbrënda
të dritores ndë pëllas,
ndë pëllas të Sklavunit. 10
Moj e jëma, cila rrij
e kumbisur qelqevet
ndë një etër dritësore,
kūr e bila u pataks,
bërr e bārdh ndë faqjet, ẽ = ẽ lunga 15
e m' i rā gjejpërëza,
ruojti jasht e trimin pa:
"Raft dora, lumi trīm,
çë m' i rē së bilës time
ndër dōr e ndë llōrëzit!". 20
"Mos e nēm ti, zonja mëm.
Ai së pā e nëng fëtesi".
Vasha ruojti trimëthin
ndën sī e goj mbë gaz.

2.

ms: 1.

Mbaj e ëma të mbullir
me trī veta shërbëtresha
bilëzën të bukurëz
ndë kastjelin të Sklavunit,

mos t' e vranej ndonjeri e t' i vranej bukurin. Moj ji biri Fugh'jes bjejt i kliche shurdhuriz e nde naten t' erretet hapi deren te Sklavunit.	5 10	
Hiri thell nde kamarat me linar nde dorezet. Vodhi vazhezene mbeshtrat xhikaran, me linjezen. Duolli jasht, e mosnjeri neng e ndodhi e neng e pa mose zoga piceverdhe qe kendonej ka menat nde ne tup mbi marezen.	 15 20	ka] ms: ke
"Mori zoga piceverdhe, mir per tij, ndo s' e kallazon. Di ku stisen ti folen, vete e me t' e shkallemonj; ndo me dheksen, kur kullosen, vinj e me te percilisinj e m' e benj menitezene". Piceverdha me s' kendoi.	 25	

3.

Trimi bir ji Fugh'jes me te bukuren mbeshat vej ketej, ikij atej sheshevet e maleshit. Mbi ne mal i holl e i lart, sa thelleza s' mund e shkoj, ndodhetin ne shatore, qe ish je ngrjetur Fatashit. Fjetat in mundash te holl me t' regjend illet e nats, aheta qe i frinej mbrenda mall i madh e limonthi. Hitin e me lodjin vasha e biri i Fugh'jes. Sishit me k' e fisnej trimi driteso ajeri; gazit qe m' i pririj vasha lulezoi kumbulla e terjortur qiellzes te se gjereshatore. Shkundi lulet kumbulla:	5 10 15 20	
---	---	--

kriet, llōrt e kurmërat
trimit zbardhi e vashjes.

4.

Kūr u pruortin Fatazit,
Fatazit e Dreqezat,
gjën shatorezën të zën.
Trimi fjëj e vashëza
gjūm ji thëll e ëmbëlith: 5
të qëlluor po qeshëjin.
Fatazit e Dreqezat
m' u rrëmbien harejes,
mīr ato t' i bëjin shūm,
keq këto sa dēt e lūm. 10
Mundi liga shkurqëzën
e ndë gjūm i mbajtin
nënd dit e di vjet.
Pra mbë shpī nji herje
njeri e jetëra më u gjën. 15
Thoshin: "Nj' ëndër o një vërtet
qe pësuoma çë më rā?".
Një të diellën menat
pra ndë qīsh u vrejtin
e u njohtin e u lutin. 20
Ruoj e jëma bilëzën
mos t' e birij nj'etër hër.
Te kjo, tek ajo pjes
venej trimi se t' i flit,
se t' i flit e t' e rrëmbej, 25
njera ç' u përpoqëtin
afër lumit i Sklavunit,
ndë një vend i vetëmith.
Trimi e zū e më e puthi,
m' e puthi ndë goljet, 30
m' e puthi ndë faqezit.
Vasha gjith je nguqurez
kallëti nd' uj fāqezën
të më laj të puthurit,
mos e jëma mūn t' e njih, 35
po më nguqi ujthit.
Kurëna nga hora aposhtaz
duolltin grā të lain shqënd,
mbër të zbardhëin, nguqëshin
linjat çë atje po lajin; 40
kopshtet çë potisëshin
bëjin fjetazit të kuqe;

zogezit që pitin uj
nguqulluon pendazit
e më t' ëmbëj e dëlir
bëtin fërshëllimezën. 45

5.

Ajo zoga picëvërdh
më këndoi mbi marezën
tek kopshti ji Sklavunit,
je porsir nga Fatazit.
Më këndoj e po që thoj? 5
"Ku biu, ku biu nerënxa?
Biu ndë zall të dëtit.
Mosnjeri e kish kujdhes
mose bila e zonjës Lën,
ajo vasha Dhrī je Bārdh ...". 10

6.

Bëj këshill zonja Lën
vetëm po me trī bulār
të martoin Dhrīn të Bardh,
të m' i jipjin Qiparisin.

Dh. Qiparis ji hjeshtëmi,
çë petëk të jëp jot ëm? 5 ms: B.

Qip. Malin taksi pjonu kafsha,
taksi fushat shprishura
arashi të verdhullore,
sheshezit të pjonu lule, 10
kopështet të gjelbëra,
edhe dhromët me kangjele,
katër kuel të armatosur
me mundash e ërgjënd të hōll,
katër mushka të nxelosëta, 15
të ngrakuora e me shatër.
Moj ti Dhrī, o Dhriz je Bardh,
çë stolī të jep jot ëm?

Dh. Një stolit që taksi mëma:
nënd coha e nënd linja, 20
ari ato, bardha këto
më se bora e malevet,
me qindī mbërllëtasht;

nënd keza të vëluzta
 të tërjörëmez me ār, 25
 ār i tillqur penj' i hōll,
 pundeshi si koqe grūr;
 nënd sqepe gjerullōr
 liu i t' Indh'jes bardhullōr;
 nënd baule pjota shqënd, 30
 nënd sënduqe me pajaca
 të mundafsha, e po stolī;
 nënd shtrete të pazëñ,
 vet se shtrān e shatorēn
 tim shërbēnj prē nusērīn, 35
 prē vet'hēn e prē një shpī.

7.

Luonej vasha me një mōll,
 vasha e bukur, Dhriza e Bārdh,
 prē harēn kushqīs të bēr
 me t' hjemadhin Qeperis,
 birin i të Fugh'jes. 5
 Shtij përpjel, e mblīdh ndē gī
 tej këtej te kamara
 gjerullore, tue ghraxuor
 prapa mollēs lārt e shtūr.
 Dha këpuca ndē rixhōll; 10
 poqi këmbēn e u pruur
 prapa vasha mespurtek.
 Molla, çē sē dij çē bēj, ms: su
 erdhi lartit e i rā
 ndē names të bardhit bāll, 15
 ballin nje m' i nxiti e sīn.
 Dha një thirm, rrjoth e jēma:
 "Qofç e bardh, bilēza ime!
 Kush të nxiti ballëthin?
 Kush të vrërti siuthin?". 20

8.

Venej trimi lumit lārt,
 venej zallit dal e dal ms: dul e
 tue xhatārtur e kërkoj
 diu se çē ndē zēmērēt.
 Foli atij një dallanische: 5
 "Ndo xhatrōn o mos ti, trim,
 edhe kēt vit e nj'atēr,

- dora pra të mbih'jet,
gjuri më të lōdh'jet,
duania pra të mbëshōn,
gjella edhe të fluturōn". 10
- T. E nga dī ti, mjera zoge,
fatin të njeriut mbi dhē,
nd' është i bārdh o nd' është i zī? ms: njeriu
- D. Fluturōnj u ngjellëshit 15
e dreposht po shoh e llārgħ.
- T. E çē pē të fatit tim?
- D. Pē një māl të gjēr e lārt, ms: N.
çē njerī s' und e kaptoj
po se vetēm dallanisha, 20
cila vej ndē nj'etēr dhē.
Qeni turk e shkeli e shkoi,
shkeli e shkoi e [e] bëri shesh.

Dallanisha fluturoi,
[fluturoi e] as foli mē. 25

9.

- Prirrej trimi ji hejmuor,
tue penxuor fatin e tij,
mē të dheut tek u lē.
Ndodhi zogën picēverdh.
"Mos më shkreh, o bardhi trim, 5
se vëndurën më të thōm".
Ndēñji trimi nd' at vend.
"Flit, o zog, se marr vesh".
"Ndallanishën e porsiti
Dreqeza ndē llak të thēll, 10
tek, e zēnur ndē një lak,
rrij t' i dridhij xerkuthin,
mos ngē vij po të të thoj
di të rreme e një vërtet,
cila as bëhet me di vjet. 15
Mua më zuri Fatēza
mbi një rahj ndē t' ëmbēj ullī.
Parkalesa të më lēj:
më lëshoi e më lëreu,
moj ndē sī më paraste 20
fatin e të dheut tēnd.
- ms: zëri

Qiparisi e Dhriza e Bårdh bënjin bij të fōrt e shūm, cilët malet bënjin sheshe, sheshet i përllaknjin,	25	
luonjin fōrt mahjerezën, lënxën e dufekjen kundër Turkut, cili vjën nd' atë shesh të hapurith,		ms: sheh
ku m' u bī koqeja pjeshk. Pjak ti bër ahiera, vete [e] vjën ka Venetia, ku ndë bularī kërkon ār e ndihëm, e ndë gjërī	30	
vetëm e çōn, e pjeshkëzën prë ca mot e ruon, e mbjēdh pemazit, e ndën asaj prëhe e më pushōn mbë hjë. Pra vëdes ndë nj'etër dhē".	35	

10.

Fërshëlluon di zoge,
një atej, një përkëtej;
foli e njera jetërës ...

Deve stare in quinto
luogo, che varrà poi di legamento
all'altra di Allibek, il quale aveala
chiesta a sposa e non la si ebbe, e
nella pretesa di rapirla viene ucciso
dal fratello di Ciparisso, f[igli]o di
Fughe, cognato di Biancavite.

11.

Dalur dielli maleshit, më mbjoi di pëllese. Më i shkepti zonjës Lën, tek së bilës mbi thronit, cōh gjith lule āri,	5
ish e i pjeksënej këshën e mbi shīr ja mblidhij posht; shkepti nd' at mot edhe ndë pëllas të Fugh'jes, tek prë ndaj pasqirjen zonja Aghat shtuora	10

më stolis birin e saj
me vëlus e hrisonëm;
po të skamallisëshin
skamallisshin e këngoin,
si po dhëndërra të krështë,
ndë qishën të Thodhërit ...

ms: vëlës

15

Dietro questa canzone si pone il carne nuzziale, quindi il canto "Kush m' e bëri triesën ...", poscia l'altro augurale sull'effetto del matrimonio "Mori vash, je bardha vash ..." 64. Dappoi i lavori domestici, cui si adatta Biancavite, e il suo ricamo "Malet e Pjetër Shtërorit" modificata 18; in prosieguo la prima avventura del nuoto di Ciparisso, "Gjith suvala i nxuori mb' an" 22. Seconda avventura. "Vū ngusht trimi fanëmīr ..." 39. Il presentim[ent]o malinconico. "Vjën Marsi, mīr se vjën", 37. Canto I, P. 69. Gara di Biancavite con la cognata. 69. Una canzone da farsi sull'ampia prolificaz[i]one di Ciparisso e Biancavite. Tentato rapim[ent]o. Morte di Ciparisso, ferito da Turchi, che tentano le prime scorrerie. Figli di Biancavite: Didescura, Pietrostrori, Radavano e Miloscino. "Ajo zonja Dhriza ..." 79. Tentato rapim[ent]o di Biancavite per opera di Allibek. 23. "Bëri këshill Allibeku". "Vej i biri i Fugh'jes" 1. "Mbaj ..." 2. "Trimi ..." 3, "Kūr ..." 4, "Ajo zoga" 5, "Bëj" 5, "Luoj" 6. "Venej ..." 7, "Prirej ..." 8, "Fërshëlluon di ..." 9. "Dalër ..." 10. Carne 11, "Kush" 12. "Mori ..." 13. "Malet ..." 14, "Gjith" 15, "Vū" 16, "Vjën" 17, "Ligjërojin ..." 18, "Ajo ..." 19. 20. "Bëj ...".

16.

"Vjën Marsi, mīr se vjën!"
më këndonej Qepirisi
mbi një rahj te kopshti tij.
"Marsi vjën e mīr se vjën,
vjën i but e i tharëtith,

5

ture shtunur shī me dīell. Fushazit i lulëzōn, malërat i mjegullōn, dritën e harën përsiell daskalvet, skollelëvet,	10	
cilët x̃ e po mbësonj[in] ndrishe shorta ghramatī, cilët dhjivasën e x̃n monoshtireshit të vr̃t.		ms: z̃n
Dit prë dit më shkonjin ajrit llojë gorrile, cilat drej e fluturonjin si suvalat jetjes.	15	
Mori zonja ndallanishe, cila vete jasht e vjën e më luon mb' atë dhokār, ndo kē ndonj llajim prë mua, thuame e zëmërën më shkrif".	20	
"O jalimono ti, trim, çë më pīen e do të x̃sh? Lajmit çë u të siell jān harēme këtu jasht, teku dēti mbaru mbaru m̃ u shkri e butësua.	25	
Moj përthēll ndë zëmëra, ndë pëllese e nd' ato shpī kush e dī çë sheh'jet, kush e dī çë fati shkruon bardh o zī mbi gjelljen?	30	
Dielli shkon e malet nxinjin, nata arr̃n, e pjakënia lufētōn me deqjen".	35	

17.

Ligjërojin di kunata anamesa ca gjitone, të di rea t' Aghatës, të martuome ka trī vjet. Thoj e para, Dhriza e Bardh:	5	
"Jām e mīr m̃ u se ti. Kām anaka t' arëtaç, kural' e margharitare vëlus e mundashëra ndër sēnduqë, e kamarvet kām kriate çë më gjegjënjin, gjith çë m' i dha zot' īm,	10	

zoti jīm e zonja mēm".
 "Mē e lūm jām u se ti"
 thonej jetëra kunat, 15
 bardha bil je Misistratit.
 "Kām prë sqep qiellin me ilëz,
 keza ime dielli,
 kām për cōh detin,
 imi thrōn ẽ jeta e gjër, 20
 tek rri zgjuat e, si dua, fjẽ".
 U pruar mbë të qeshur zonja
 Dhriz e Bardh e thoj papā:
 "Po sa e fānēm jām u vet!
 Kām te djepi djāl të pār, 25
 çë, kūr qeshën e kūr qān,
 mua zëmërën më ndān".
 "Dhe u kām një vashez,
 çë frimōn si nj' ëngjëllith;
 kā të ruomith ç' ẽ harē. 30
 Nd' ajo qeshën, më gëzōn
 fān, e mallin më rrëmbën,
 e, ndo pak të zaljet,
 shpirtin dreq m' e fjuturōn.
 Çë të jët, je bẽ kopile?" 35
 "Zëmrën merr të birit tīm!"
 u përgjegj zonja norë.

18.

Ndë didhjet shkuora vjet
 ajo bila e Misistratit,
 je qëndruor e vetëmez,
 ndë të bilëzën kopile
 gjër kumbisi një spërën. 5
 Dhidheskura, i pari bīr
 të së lumes Dhrī je Bardh,
 ish ji doq e, bënur trīm,
 e lutoj të bukurën
 kushërīn me zëmërën. 10
 Bẽn kushqīn e dasëmit,
 u martuon e u pëzien
 bardhi hjil' i sheshevet,
 monosaqja e tupevet.

ms: bẽ

Ku biu, ku biu nerënxa? Biu ndë zall të detit, anamesa ndë di rehje, ndë një llak e vetëmez.	
Mosnjeri kujdhes i kish. Vetëm pjaku zoti lal, zoti lal kuqekësul, vinej për menatje, m' e tagjisnej e potisnej, me koprë je rethullonej, e qëroj e sfilighrosij gjëmbashit e degashit	5
të papema, e ruoj e prana vëhej ndan të m' e këndoj: "Rritmu ti e madhëmu ti, rritmu ti, nerënxa ime, shpiju lart e lart njëhere, dega shtij të dërrudhjare, mbashk me lulet pemazit ka një vit te jetëri".	10
"Hjezën bëm të ndëndërez, të fëtohtez e të gjere, për bular e bularësh!". Sa je vogël ish nerënxa, keq të madhe bëri hjën, teku triesën të gjër di fëmija bujarishte shtruon e gjith anxëitin, kūr i pjaku zoti lal, zoti lal kuqekësul,	15
desh t' martoj të mbesazit, Dhrizën e Bardh të Kastriotit, Torezën të Misistratit. Ishin zotra e zonja shumë mbi palaca të mundafsha.	20
Rrotull rrijin shërbëtör, por me shapëkat mbë dör; shërbëtreshat keshtavet kishin pema t' ëmbëlaz, e shatërt qitharat ngitëjin me armoni. Ture ngrën e ture pır, nga zot mahjeren mbrez, nga zonj te krahu i saj një të bilëzën kopile e mbë dör një djal i bukur.	25
	30
	35
	40
	45

Nga kopile kish nj' unaz,
ka djal një nerënx,
dhënëme të nusjes.
Ardhur, ahta e dëtit 50
tundij fjetazit e sqepet.

ms: kopil

20.

Allibeku i Rromanis
xuri se prë nd' Arbëri
ishin bardha e kuqullore,
mirudhira trondofile.
Dhriza e Bardh të Kastrjotit, 5
Toreza je Misistratit
ndër të tjera shumë e shumë
kishin ëmër më të lart.
Allibeku Torezën
lipi nuse e nëng e pati: 10
duoj e jëma, s' desh' i jati.
Allibeku, thëll e fërt
i mëritur, zuri bë
të rrëmbenej Torezën,
kür të vinej dita e tij. 15

ms: xëri

ms: zëri

21.

Fërshëllojin di zoge.

23.

Gjith suvala nxuor ndë zall
trimat, çë luojin ndë nôt
posht te dëti Spexjes
i Sklavunit, ndë një dit verje.
Vetëm Qiparisin mbrënda 5
e dëthiti e më thëll,
trimin i së Bardhës Dhri;
e atë vetëm së nxuortin
shokët, kür u adunartin
gjith e mbë një gol thërritin: 10
"Fän i keq, ti mbitje!".
Tek po gjegeji e bukura,
cila llarghu i vënej rë,
u ngre, keq bënëur e bårdh,
ture lidhur skemandil. 15

ms: dëthitin

Erdhi jasht e nd' uj u shtū.
Ja e arrū trimit i saj
e je nxuor te zalli jasht
bukur e shëndoshëmith.

ms: shëndoshëmith

"Se ti, trīm, fanesëmi trīm,
cili gjū më t' u përgjū,
cili krah më t' u mbī,
cila dōr sē të shërbeu
ndë pirikulin çë shkove? 20

T. "Mua jo krahu më u lodh,
mëngu gjuri m' u përgjū
e jo dora më u mbī,
moj desha të njihënja
vetmën të shokëvet". 25

Hojqi e thjëll zonja te shura
me për dorje zōn e saj.
Shokëzit të turpurith
tu këtje u shehëtin,
moj dica të rremëtār
bëjin të hejmuorith 30
prë pësuomen e të shokut. 35

24.

Ndë podhën të malevet
të Qeravnit, çë ndë çuka
semre rrīn ngrakuome bōr
e më ndën mjegull e shī
kān ka një te jetëri vit, 5
zonja Lēn të Kastriotit
kish të stisur një kështjel
hōll e i lart, sa mjegulla
ngitij qeramidhezit.
Mjegulla stisi folēn 10
e folea çë stisënej
ish e piksur driza āri;
vēt prana çë më bëri
īn fllurome t' arëta;
zoget pra çë nxori vēshit 15
duallëtin me lafshe t' ārt
e me krahzit të rëgjënd.
Kūr kënduon ata zogj,
era, çë shkonej ndë fjetat
lisëvet e pjepevet, 20

më qëndroi e gjegjënej të kënduor ngjiellshit, t' ëmbëlör e keq t' ëndëm, aq sa prëhej e mirr vesh Bardha Dhrī e Kastriotit,	25
nd' at hër çë rrij e pjeksënej shtruome katër faqeshi. Zonja tek e para faqe më qindisi zōn e saj me të gjith shater mbān.	30
Prana tek e dita faqe më qindisi vetëhën me arrotulla krietet. Ajo tek e treta faqe më qindisi diellin	35
m' aq rrëmbazit e tij. Po tek e katërta faqe më qindisi hënëzën, bardhezën si bilazit çë më kish ajo ndë pllas;	40
e, si hëna perëndesh, je rrjedhur ilëzish, i buftōn për mbrëmanet ndë katunde e nd' ato hora shprishura ndë gjeren jët,	45
rrij ajo në mest atire. Nëñ m' i rrethti mjegullën ngana hapjin krahëzit ata zogj çë nxori vëshit, cilët e ëmbël po këndojin	50
mbë vërtet nga qiella e hareje shpīt i mbjojin.	

25.

Vuri ngusht Qiparisi, vuri ngusht po me një Turk, cili vej tuke levduor horashit, katundeshit se së gjëndeje për mbi dhë nj'etër kal si murxhari, çë më kish se vetëm ai.	5
Ngushtën vūn e patin bēñ të rrëjidhëin kuelët bashk. Turku vū Turkeshezën, trimi vū të bukurën. Mori zonja kūr e xū,	10

sīzit ju ngarkuon lot, tue penxuor se zot' i saj me një Turkeshe e parparosij.	15
Muori liçezit ndë dōr, vū panarezën mbë llōr, elëp e pjot e mel e vēr e m' u zdrep ndë staljet, dreq rrjodh te murxhari.	20
Z. Mori ti, murxhari jīn, nesër ndë lughadh të gjat ndēr e madhe të më bēsh, ndēr e mua e zotit tīm.	25
Ndër sēnduqezit e mī kām u breze të rēgjënd, ndēnbarken të t' bēnj; kām u cōh të vëluzta, paravithet tij të bēnj.	30
Ndër sēnduqezit e mī kām anaka perlash, kām unaza t' arētaz: frentin tij e murxhēzēn t' e dērtōnj e bukurōnj.	35
Mori ti, murxhari jīn, nesër te lughadhi i gjēr ndēr e madhe të na bēsh, po si mua dhe zotit tīm".	
Hingulisi murxhari. Si m' u dī menatja, vān te lughadh' i gjēr e rrjodhën kuelēt bashk anamesa ndë bulēr, trima, vasha e ndrishe gjind, çë me zëe mbë llaftarī	40
ruojin ngjiell e truhëshin. Po sa kali i qenit Turk nisi dreq e pjono fōr e ndë vet një shkurtur koh shtat qind rrade thieu.	45
Mori kali i Qiparisit prë diqind përpara e shkoi e ghavnjeu zotit i tij nderën e Turkeshezën. Ndënji zonja Bardhe Dhrī tuke pritur aso dit ndë dritore e nd'ato dier, e më ruonej diellin.	50
	55

Pra çë dielli perëndoi, muori zonja drapërin e m'u mbosht ndë perivöl. Kuarti mose trondofile, monosaqe e rrodhostane, bardha hjile e tjera lule për shtërân të zotit saj.	60 65	
Vū për kreu trondofilet, vū ndë mest rrodhostanet, vū për këmb monosaqet. Prana u vū me tjera lule të më pjeksej di kurōr, e një thik mbanej ndë dōr. Njota e hingëli murxhari, hingëli murxhari proposh, te kurtili ndë pëllas.	 70 75	
U pataks zonja e rrjodhi vrap sa më pë shkallazit: kup vër qellij ndë dōr, kufën elpi kish ndë llōr. Kupën ja e ndëjti zotit, kufën ja mbërparti kalit.	 80	
"Po na rruoft murxhari e më zoti, cili e shpiti të rrëjdh si erezal!"		
Z. Njota, zonj je mira ime, solla tij Turkeshezën të të tundinj corrobijt kūr i mbān ndë ninulat, të na ndreqinj kamarat, të na shtrōnj triesën, të pastrōnj shtrezezit, të na krehinj vashëzat.	 85 90	ms: xorrobijt

1. "Vej i biri i Fugh'jes". 2 "Mbaj të mblitur zonja Lën"; 3 "Trimi bīr ji Fugh'jes". 4 "Kūr u pruortin Fatazit", 5, "Ajo zoga picëverdh". 6. "Allibeku i Rromanīs" 7. "Bêj këshill zonja Lën / me bulër sa kīsh gjērī". 8. "Luonej vasha me një mōll", 9. "Venej trimi lumit lārt", 10, "Prirej trimi ji hejmuor", 11, "Fërshëlluon di zoge". 12, "Dalur dielli maleshit". 13. "Ligjërojin di kunata". 14, "Gjith suvala nxuor ndë zāl". 15, "Ndë didhjet e di vjet".

16. "Vuri ngusht Qiparisi". 17. "Bëj vuli Allibeku". 18. "Ajo zonja Bardhe Dhri". 19. "Treti bër ji Qiparisit / më udhisi nënd trima", 20. "Marsi vjën, mër se vjën". 21. "Ulu, nuse, e lumja nuse" + "Mori vash, e bardha vash" + 22. Carme nuzziale. 23. "Kush e bëri triesën", 24, "Kür u jesh i vogëlith" da stare in primo luogo qual espressione generale di un popolo libero e selvaggio. 25. "Vasha marr të hollazit", secondo luogo. 26. "Kür leve, leve ti, vash". terzo luogo.

27.

Dimbëdhjet vajza
gjith më kishin një këshill
e, të mbledhura mbë vend,
stisët in një monoshtir.

51. 4

Se ti, vashëza hajdhjare,
je shëndoshëm e dëlir,
je përveshure mbë llör,
nguqure ndë faqjet,
çë më gjeshe ata brüm, 5
gjeshe fört e ngure shüm,
bëj kuleçe dhëndërrash,
bëj kaliqe nuseshi,
bëj fukaca pjeqëvet,
bëj kravele trimavet, 10
bëj llaghane e bukëvale
të ja sheç lëtinjëvet,
qüll e prë të huojit,
krunden jipja Turqëvet.

[A]

Frinej nj' ajër, nj' ajërith,
frij i höll, i dredhurith;
leth më hapi derjen
të së kamares, ku rrij
djali vet ndë ninulët 5
e pushoj e qeshënej
ndë një gjüm i ëngjëllisht:

ish ji vogëli Kostondin,
 bër ji prasëm i zonjes
 Bardhe Dhrë të Kastriotit. 10
 Tundi ajëri ninulën
 e më zgjoi kërdhiuthin.
 Thirmashit bumblisënej
 pllasi gjith e kamarat.
 Nje rrangoi Turkesheza, 15
 nikoqire çë m' e ruoj.
 "Qetu, qetu, biri jëm!
 Vallja u shqit e vjën jot' ëm,
 e, si gjëndet e stolisur,
 anakosëme e unazisur 20
 e me lulezit ndë xerk,
 sis të jep e të qëllön.
 Ti së qan, e ajo këndon
 e të bën aghurëthin
 fanëmër e të hajdhjër". 25
 Nd' at njëmend hiri ndë shpër
 Bardha Dhrë, e kamarat
 veshëtin një drit e rë.

[B]

Iku vasha e muori malet,
 vetëmez me vetëhën,
 tuke qar e tuke u shqerr.
 Qeni Turk ç' e kish rrëmbier,
 adunartur se i shpëtoi, 5
 nisi vrap, e pas asaj
 vej me kal të m' e rrëvoj.

74.

delle prime, dopo le nozze di
 Biancavite.

Vash, ndo do të duhemi ...

78.

Rân ca Turq e ku më rân?
 Të zdrepur galëshit,
 ndë ca vende afër detit.

"Bëre gjë te mali, shok? Ç' i rrëmbeve Turqëvet?".	5
"Ndë Turqī sē vajta, ato dhera ng' i kërkoja. Moj ca Turq u i përpoqa ndë nj' llakat, çë prirëshin të ngrakuor ka dheu in.	10
Katër dele e katër dhī, katër lopa e katër qē me di dema je di viçe kishin marr e një kopile kuqullore e bardhesī,	15
cila klanej me hjidhī. Me kaloqen u ju hjodha, dive i shtipa hënëzën, hënëzën e kriethit; tjert u dhān këmbëshit.	20
Mbjodha predhën e m' u prora. Qella vashën s' ëmjes me stolit e Turqëvet, jetrën pjes prë vetëhën, si më ngit, e mbajta".	25
"Je vërteta gjaku in, ëmër e bëme arbëresh!".	

[C]

Si ait tek ajëri.

[D]

Pienej jati bilëzit: "Sôt ç' ë dita e Shën Mëris brodhtit gjith prë ndë katund. Mirën o të ligëzën suolltit ju ndë ngushëtat?".	5
1. "Munda u ndë rrolet, se me vet një kopanë zallin shkova e shurëzën, e te dejti vate hiri e m' u zbūor rrolja".	10
"Pafç uratën, biri jīm: mundën Turqit me më hjë". 2. "Ndë të ditën kopanë me dufekëzën të rē, çë më suoll ka Venetia	15

zoti lal e lalëresha, ndajta aradhën prë ndë mest. Mosnjeri së shkrehu më ndë sa burra in ndë vend".		v. e.: e jemëta
"Pafç uratën edhe ti, bîr! Kûr nd' amahj të gjëndjesh kundër Turqëvet, ja ruoj dreq ndë bäll Pashajvet".	20	ms: bërra
3. "Bëtim luften e ndë pes trî m' i shtura shurjes. Vetëm i bîr' i Fugh'jes mîr më lodhi e së më shtû, se u mbajta fôrt e dreq shtuora më se jo një hû. Pra më lëreu, tuke mallkûor vetëhën e tue bekûor mëmën e âtin çë më lën".	25	
"Qofç' i bardh, o biri jîm! Kûr të jësh ndë lufëtet mushkomënde, mos u humb mëngu drej të madhit Zot, moj si lis e qeperis kundërsto me ajrat".	30	
4. "U ndë t' ikurit i shkova katër trima, ç' in përpara prë tri rrade, e nëng arvova tek aradha të rrëmbenja shabjen e mahjerezën, se names të rrjodhurit shkava e këmbën strambuliksa. Plaku judhëç' i Çetjes mosnjeriu për atë hër desh të jipij dhënëmen. Vogëli bîr i Fugh'jes, prasëma qot kjo fanî!".	35	ms: hëmb
"Paq e mîr, o biri jîm! Sodepâr të fluturôsh si shëndoshëmi sqapâr, çë rrëmbën tek ajri miza, bjeta e pallarë. E ti, bij, çë bëre sod prë ndë valle e lodhëra?".	40	
"Luojta mîr e mîr këndova, dheza malle trimavet, zgjoja mbidhje vashavet, shtrëmbur ruojin plakzat, djelëmat me thavmasî, burrat bëjin shëng me sî".	45	
	50	
	55	
	60	

"Qofç e zeshk, o bila ime,
ushtra e tēt vëllezërvet!".

65

ms: e zesh

C a n t o

[E]

Shkepti dielli nd' ato male
mbi bōrën strabardhjez.
Rrëmbi prjerrur dha ndë bāll
t' ungëlit të Fugh'jes,
çë stolisij Rradhavān. 5
Je stolis e i vëj kurōr
se t' e mbashkij Torezës,
Torezës të Misistratit. ms: Torezëz

[F]

"Se ti, bīr e biri jīm,"
- thonej Aghata një dit
Qiparisit i ndërruor -
"çë sēmund ndë zëe më kē,
cili māl̃l më të hejmōn?". 5
"Mëma ime e dashurez,
diu çë pē e nëng pē,
diu çë ngava e nëng e ngava.
Pe një zog çë fluturoj,
bukur më se ilëzit; 10
pē një lule, cila flitij,
flitij e më falënej.
M' iku zogu duorshit,
m' iku lulja gjishtëshit!
E kërkova nat e dit 15
prë një mot e prë një vit.
Zogun ndodha e lulezën
prë së riu, po s' mund e marr,
pëse dora së m' rrëvōn".
"Mos u trëmb, mos u hejmo, 20
biri jīm i dashuri.
Teku dora nëng arvōn
vete ligja e më kërkōn".
E dërgoi një proksenit
zonjës Lēn të Kastriotit, 25
një bujār së pārëshit
t' asaj hōr t' i lipënej
Bardhen Dhrī prë Qiparisin.

Zonja gjegji e ju përgjegj
se, mos për të mirr vuli 30
me të sajën bujëri,
s' mün të zgjdh o lidhij gjë
prë të bijëzën të saj.

Canto

[G]

Vogëli bër i Fugh'jes,
pak me trū mbë vetëhën,
më udhisi nënd trima
ka më doqit prë ndë shok
se të vejën të rrëmbejin 5
nj'etër aq bukura vasha
ndë lëtinj të Rromanjīs.
Udhjes ngaha më vān
ju përpoq një burr i pjak.
"Pafçi mīr, të lumët trima!
10 ms: të lëmët
Vīnj edhe u pjak me jū? ...

Canto

[H]

Vash sīzez e mespurtek,
bukurushez e ghavnare,
çë më gjeshe ata brūm,
gjeshe mīr e ngure shūm.
Bëj të gjere petëzën, 5
sa të marr furrin je vet;
rregjin bëj me rregjëresh
e lughadhin me suldet;
bëj pushtjerin po si është
i pushtruor me arazit; 10
kllosën bëj me polloqidhe,
dosën bëj me rikazit,
mëndërat me kavësh e dhën,
kuel e pela sa të jën;
horën e qishën me këmbōr 15
e me flamur lartullōr,
e katundit, ka ti jē,
jipi më se mundën hjē.
Pllasin bëj pjono bulër
me ndë mes vatren të gjër; 20

treghun bëji me markat,
mbjo me gjind udhën të gjat;
perivolet pemullor
nd' at ahjimaz gjerullor.

ms: gjepemullor

Canto

[I]

Ndë një dit je verje
vapa tundij ajërin,
fört këndojin cinxërrat.
Qiparisi e shūm të tjer
vān mbë dēt të lagëshin, 5
të më lajin kurmërat,
të m' i lajin e fëtoh'jin.
Sqepëtoin prë mbi dēt
shtat galē, si qifëti
fluturōn tek ajri. 10
Jin kusār të mushkomënd.
Vān e vān e ku më rān?
Rān ndë dhē të albëresh,
ku ca vasha bujaresha
mbrēnda ndë një perivol 15
më qërojin majorān,
petroselen e xafarān.
Më u hjo dhën e më rrëmbien
shtat kopile e një djal.
Ishin bila e Marqanoit, 20
shoqeza e Nik Pets,
bileza e Gharadinit,
drita e sivet të së jātīt,
motëra e t' Radhavanit,
mbesa je Pjetër Shtërorit, 25
mbesa je të Dedi Skurës,
bila edhe të Lopësaitit,
biri i të Rrodhotait.
Gharadini, murgu burr,
më u vësh mbë këllogjar ... 101. 30

ms: birin

42.

Më udhisi Arminoi,
më udhisi ortën e tij.
Hiri thëll ndë Arbënī
e sa ndodhij vrit e mirr.

ms: mīr

Ndodhi vetëm Rradhavān ndë një mal i llargh e thëll, teku vate të xhatroj: më je vrān e kriet i prēn, po më shok të shtruor lërien.	5	
Më perndoi dielli prë trī hēr e nëng u pā. Ajo murg je shoqja, kūr u pā je vetëmez, nisi, e shkret e je rrëmaksēm, të kërkonëj zōn e saj.	10	
Pas trī dit të dekurith më e gjeti e krieprēr. Më e mbjodhi ndë një thas e t' ngrakuor e qellij ngrah.	15	
Tek rrëvoi ndë një përrua, më u prë të mirrij frīm e të lagij goljen nd' uje të fëtohëta.	20	
Shkuon ca ushtrōr atej, vashën pān e liptin uj: "Ēme, vash, një pik uj". "S' kām ku t' e jap u, trīm". "Ndë duor tënde bardhullore".	25	ms: Ume
"Dora ime pjot unaza pikën uj nëng e mbān". "Vetëm pikëza çë mbān mua më sosën e mbarōn e më shuon zëmërën". "Trim, sē dī me kë ti fjet.	30	ms: sosë
Ndëç' u zgjoçça burrin tīm, gjith sa jini copa copa më ju bēn e thela thela". "Kush më është kī burri jit?". "Rradhavani, ndo ng' e dini!". "Qofçim truor, o zonj' e mīr!.	35	
Mos e zgjo prë nj'etër cop, sa të shkonjëmi këtë mal, këtë mal e jetërin". "Rradhavān, përdashur' īm, nd' i vēdekur i tramaksën, shih çë bëre kūr i gjāl ngrah u hjoðhe armiqëvet!".	40	
	45	

[J]

Shoqja je Dedi Skurës,
 je qëndruome kolloghrë
 ndë më mīr të gjelljes,
 s' und përpij e qēt mbë paq
 deqen të sēmadhit shok, 5
 e porsij të birëthin
 tet vjeçi e i varfërit, h,
 e porsij e po i thoj:
 "Rritmu, bīr, e rritu i doq,
 mund mahjeren të tit ati, 10
 e po vet me një ghraxim
 kalin ngjite, çē të la.
 Kudo jān armiqt' e tij,
 m' i kërko e ji lavos,
 si tēt' āt lavosētīn, 15
 e lavosētīn e t' e vrān".
 Prana murga nojtesh ...

[K]

"... o të xēsh sa ille jān
 prē ndē qiell, e po si vete
 ç' ecēnjīn e nēng qëndronjīn
 ndonj hēr tek udha e gjat,
 çē ndē pjazēme i shēnoi 5
 stoneonēmi Perend;
 o të dīsh sa shpirtogjēll
 shprishura kētu kētje
 dheu mbān e dejti;
 o të fjāç njīnje njīnje 10
 gjuhēn tēnde e mīr të thuaç
 tjerēvet çē kē ndē zēe
 pa u babartur e dēlīr".
 "Zoti dhaskal, çē mē thua?
 Njotani çē dua të xē: 15
 dua fuqī ndē llōr e dōr,
 doqērī ndē kurmin gjith,
 kuel të mundīnj e kalonj,
 dua mahjere se t' i luonj
 me fuqī e vrundullīm 20
 sa të presēn ndē një hēr
 sa di krah një deg je trash
 riqje o ilēku.
 Kētje posht gjēllīn një zot
 anamesa nd' ushtērōr 25

ms: ndē hēr

të mixōr, çë atin tīm
m' e lakosētīn e m' e vrān".

[L]

Gjergj Kandreva (cili thuhej
se lodroj me Fatazit,
e ca t̄jēr thojin edhe
se m' e lidhētīn Dreqezat)
kish te krahu aq fuqī 5
sa të luonej një mahjere,
çë s' e tundjin e s' e mundjin
me të katëra po di vet.
Çanej petikōnj me duor
si të njomëza kaliqe 10
e këputij një tērkuz
dellēshi, si t' ish një pē.
Prë di muoj shihej ndë hōr,
nj'etēr di së dukej fare.
Gjergj Kandreva shkoj një dit 15
vet e me frēshhēr mbë dōr
ka një rugh je ngushētez.
Bukur ish ndë sa të bukur
gjëndëshin tek ai dhē.
Gjith e ruojin me cjudhī 20
trimazit e vajzat.
Ndodhi nd' at rugh një bardhe
sī-je-zez bukur kopile,
kuji me frushhēr i ngau
kriet e këshetēthin. 25
Vasha e nguqurez qëndroi,
si je ngritur, nd' at vend.
Jēma, cila më e pā,
duoll ka parahirja
e më tha trimit i rī: 30
"Trim, çë ngave timen bil,
së dī ti se kush më nget
një kopile ka t' e marr
pra prë grua, daft o jo?".

[M]

Vasha, kūr çë xū të zōn,
zōn e saj të dashurith,
të ngapuor ndë filaqī,
u hejmua e rā mbë lip.

Një e di, trī muoj e priti.	5	
Kūr më pā se nëng i vij, me vetëhën bëri vulī po të vej të m' e kërkoj.		
Më limothi kriethit, mbjodhi pāl këshetëthin	10	[Po se t' ikij shehura
me prialësin të vërdh të shkëllqēm si ār i hōll; vëthezit më vū ndë vesh, vuri anakazit ndë qaf, me xhipunin të vëluz	15	[E mbë duor të Turqëvet [ndë harēn të gjithëvet [ajo vet me shūm hjidhī
mbi vo linjēzēn të bārdh dhja si bōr njëmend e rār; mbi zilōn të kuqullore e mbi coh të gjelbërēz	20	
ngjeshi mesin të purtek me një brez ërgjëndullōr, gjith me ār i terjorīr; veshi e mbathi këmbëzit kallucjeteshi mundashta	25	
e këpucat me kaliqe. Pra unazēn e besjes vū ndë gjisht, e lez e qet nisi e vate ku të vej.		
Çajti bōr njera ndë brez, qatërin njera mbë gjū, prapa lēn malet e saj; lume shkoi, përronje e llaka.	30	ms: lēme
Jarin çoi ndë filaqī. Filaqerit, kūr e pān drej lart kanxheleshit, gjith e ruojin me cjudhī.	35	
Hapi derēn strazetari e m' e vrejti me ponī. Hiri mbrēnda e vate thēll nd' ato kamara të zeza, pjonohēta me muhī.	40	
Sfilaqisi zōn e saj e m' u mbilaqis vet. Zūri prana të m' i thoj: "Se ti, zot e zoti jīm, mos të jēsh me mua mixōr, po si u qeva me tij besullore e pjonohēta.	45	
Mos më lē të barjem ndë këtë thelle filaqī, të më barjet kësheti, të më barjet zilona,	50	

të më mbjaket faqja.
Po kujto si t' erdha nuse,
si te ti, pjonu harë,
mëma e prindi më dërguan".

55

[N]

Më qëlloi, qëlloi gjumi
zotin tīm, e do t' më fjër.
Do t' më fjër, e u këndonj,
më këndonj e dua t' e zgjonj,
moj nd' e zgjonj që kām t' i thom? 5
Ti fjër njōm, o zoti jīm,
e sē gjegjën si gjēmōn
dheu prē nēn armiqëshit
t' armatosur e t' dirosur,
qē dhifisnjin po sa ngasēn, 10
vjedhēn, marrēn e po vrasēn,
gjak e dēme shprishēnj".
Zoti gjegji e më u stros,
më u vesh e armatos
e nd' armiq më u shtëllua, 15
rē je shprishur erjes.
Më këndonj zotin e tīm,
m' e këndonj e m' e gēzonj.
Zoti jīm, qarrun i lārt
për mbi çuk të malevet; 20
zoti jīm, një lis i gjēr
hjë-i-madh ndē fushazit;
zoti jīm, ait e lez
qē më zbiret qiellëshit;
zoti jīm, mahjere e ngūrt 25
qē më pret mahjerezat
xerkun e të Turqēvet!

[O]

Ditshkurturi Varroc,
trim i bukur e i bēgat,
rā mbē dīr të madhit zot,
cili duoj t' e xhishēnej.
Rēndi atij paguomet: 5
ka një dit një llaudhitūr,
ka një jav një kumisār,
të paguonej shkreten kot.
Shiti ai murrēn lop

me të gjith lopësār: kotën s' mudi t' e paguoj. Shiti murrzën pela me të gjith pelakān: kotën s' mudi t' e paguoj. Shiti mēndērēn dhēn	10 15
me të gjith delēmēr: kotën s' mudi t' e paguoj. Shiti dhjet pēnda qē me të gjith punonjēr: kotën s' mudi t' e paguoj. Shiti arat verdhullore, shiti dherat gjerullore: kotën s' mudi t' e paguoj. Veshi e mbathi bukurēn, m' e limothi e m' e pastroi, mē e qelli ndē markat. "Kush m' e do të bukurēn?". Mosnjerī m' i vēnej prec, aq i dukej se vēlej.	20 25 30
Mē rrēvoi nd' atē markat Arminoi e shokēzit. Bjejtī ai të bukurēn katērdhjet mij aspet. Mē paguojtī kotēzēn, moj, i nēmur e jī shkret pa të bukurēn ndē tal, rā ndē thelle merēngī, u sēmūr e duolli trushi e, ndē rēnde llavēnī, vate vet e mē u mbit nd' ujet e të lumit Drīn.	35 40

[P]

Mē këndoj, këndoj një zog afēr udhjes, kaha shkoj Arminoi e shokēzit me të bukurēn tek ila, tē kaluome ndē një kal bardhullōr si borazit tē Sklavunit e Qeravnit. Mē këndoj e po çē thoj? "Popo, popo, çē shērbes! Puthēn vllai të motērēn". "Gjegjēn, o zot, çē thot kī zog?". "Ēsht një zog çē fjaturōn".	5 10
--	---

Adhrianopull më rrëvuon, më e qelli ndë pëllas e, je ulur ndë një thrōn,	15
zū t' e pienej hōll hōll: "Kuj gjērī më jē ti, vash, e ndë dhē të albëresh ku m' u leve e tekū vise bashk me burrin çē të shiti?".	20
"Ndë podhē të Sklavunit, ka perndōn dielli, leva u sēmadhëshit. Kishnja trī vëllezërith çē më vān Turqëvet.	25
U qëndrova e varfërez. Moj e rritur më besoi me nj' bujār mīr i bēgat nj' emēt çē më duoj me māl". "Ç' emër kishin tēt vëllezër?".	30
"Ish i vogëli sī-ji-bardh, këmb-i-shpejt e gjith i lez, e ja thoshin Kallino. Kish i diti sizit si dëlia e dejtit,	35
si thellia e qiellit e ja thoshin Marino. Ish i treti hjeshëm trīm, sī-ji-zi e rishkëllqēm, çē më luoj e më kërkoj mose shpata e po mahjere, e ja thoshin Armino ...".	40
"Motëra ime, cili fān më të suoll tek it vëllā? Arminōn çē ti kujtōn	45
ruoje afër e m' e çōn! Mbjoji asaj podhēn dhinār, prëhërin, karçelezit, e me kuel e shokërī m' e dërgoi ndë Albërī!".	50
Të përlepëme gjeti shpīn, vrërta kamarat e shkret shtratin të martuomes. Stisi ajo një monoshtrīr e pë' mbrënda m' u mbëllī e m' i qe varr e shtëpī.	55

[Q]

Ai Draghuti, ç' ish kusār aq i fanëm sa i lig. me nj' anī të madhe, gjere e je thelle sa je larte fluturoj prë dejtet po si qifti maleshit.	5	v. e.: më gjavlonej d[ejtet]
Ai Draghuti dha me prōr të së shpejtes sij anī te proiti të Koronit. Zū të shitij e të bjej, si shesōr i qofç e i llargh, petka ndrishe shortashi. Moj nga zonjat e Koronit mos e njera u kallār. Moj e mira zonja Rīn vetëm ajo më u kallār ndë names kriatevet.	10 15	

[R]

Iku trimi ka shtëpia e lëreu të sijën grua, kūr atij më ju fjandaks se ajo m' e tradhizoj, e me nj'etër m' e ndërroi.	5	
Vate vetëm ndë lufti, si më pati duanī. Vasha, çë të dashurin kish zbjerr e s' dij ku vate, lipullore e hejmore më e pritij e shërtoj.	10	
Shkoi i pari e diti vit e së xuri ndonj lajim, e spërënxa i shuhënej. Rrij një dit ndë parahire e më ruoj di monosaqe, një të kuqe e një të bardhe, ndë di ghrasta rritura.	15	
Tek e treta ish je bīr një me fjetat pikëlore, s' e fitepsur ka njerī. Nd' at njëmend gjegji se llārg drej poshtit ndë katund ndihej madhe xhallmarī,	20	

hingëlīm surropulish, 25
 trindlla çanxhaneleshi,
 shtrushe petikonjëshi.
 Hiri mbrënda e mbliti derën
 e, je qasur ndë dritore,
 ruoj ka udha kush të shkoj. 30
 Po ca krushq shkojin me nuse.
 Kush i mbanej frentin kalit,
 teku nusja vej kaluor,
 ish po trimi çë m' e deshi.
 Nxuori bardhin skamandīl 35
 e të bukurën tēfali.
 Frentin kalit i lëshoi
 e lëreu nusen të huoj.
 Rrodhi vrap je dashura
 e m' i hapi derjen. 40
 Llegha tuke shkuomith,
 vasha tuke piejturith:
 "Ku më vajte çë mēnove ...".

[S]

Ndë një lughādh i gjat e i gjër,
 tek luftuon ushtrōr e kuel,
 gjaku i piksur copa copa
 mbaru dhēn buftoi të nguqur,
 e po njerzit të vëdekur, 5
 të lavosur e t' skotisur
 ndrishe shortashi lēngojin
 nd' atë truoll, si gjēnden kucar
 nd' ata male ku prēn arvul.
 Një kamnua po si një rē 10
 ish i ngrē tek ajëri.
 Ndēn një vidh deg-i-prēr
 ndihej një rēkīm i hōll:
 ish një trim thēll i lakosur,
 cilit gjaku avuloj 15
 e po gjuha flit e thoj,
 flitij po sē shokēvet
 të qëndruor edhe të gjāl:
 "Se ju, shokēzit e mī,
 kūr t' arrēni ndē katund 20
 të më qellēni habērēn
 të sē luftes çë na bēm,
 ecēni edhe te mēma ime,
 moj vërtetēn mos i thoni,
 se, ndo pjaka fanizez 25

më të gjëndet afër zjarrit, mbrënda i bie e digjjet. Po ju, shokëzit e mī, ecëni edhe te gruoja ime e t' vërtetën gjith i thoni,	30	ms: mar kruhrin
të marr krëhrin e të krihet, të limothes e të lihet ndë pasqir pjonu harë, e, të ngjatur mīr këshën e me shtekun dreq të ndār,	35	
pra të dal me gaz mbë dër e të thet kujido shkōn se leftere është për gjith kush t' e dēt prë grua ndë shpī o si pele grazhdashit.	40	

[T]

Ish një jēm e fanēmīr, cila shihij mbrëmanet rreth te triesa nënd bīl, nënd qeperisura degndëndëta e të lest,	5
e të dhjetëmen një vash çë ja thojn Gharendīn, rrëz manjollje gjerefjeta, lulemadhe, mirudhīre. Ajo shpī një perivōl,	10
ku shkëlqejin arvulit pemashi e fjetashi. Bukurushes Gharandīn vijin mose po kushqī horashi, katundeshi	15
afërishta je të llargha. Jëma e të vëllezërit nëng deshtin prë njerī, njera sa dërgoi t' e kish një bujār ka dheu lētī	20
tej mbān dejtīn ndë të madhen Itallī. Deshtin e t' vëllezërit, mē se gjith i vogëli, çë kish ëmrin Kostondīn.	25
Jëma e vetëm thoj se jo, po i pandehjij zëmëra diu se çë të llargh e zī. Moj i thonej Kostondini:	

"Mëma ime, jipja motërën këtij bulari ka sëmadhrit Tarandjot".	30	
"Bīr, e kūr t' e dafëça o mbë lip o mbë harë, kush të vēr po të m' e sjell?".	35	
"Vete u, mëm, e t' e marr!". "E m' e taksën mbë vërtet?". "Si vërteta ã kriqeza, ku tëhojqī Zoti Krisht!".	40	
Bën kushqīn e Gharandina vate mīr e me shëndet, nuse shūm je dashurez ndë një shpī tarandjote, ku gëzoi e lisaroi, bëri bīl e më i rriti bularisht, e i mbësoi.	45	ms: u rriti
Prë ndë hora t' Arbënīs friti rënd nat e dit, friti prë një zet dit nj' ēr e ngroht e qejbëtare, çë më vinej ka shkretia të përtej Anatollīs e ka malet e Morēs. Rān sēmūr mose gjind, rān sēmūr e u ngeqëtin e të ngequr diqëtin. Ajo jēm e fanēmīr njēr pas jetërin buor të nënd bilëzit e më rā ndë lip i thëll, shkret e je rrëmaksëme, keq meruome kolloghrë. Visij ndë të errten shpī e së duoj të shih njerī nga të pak qëndruorit. Erdh je shtunëza prë shpīrt njerzëve të së besjes mbë Perendin shellbuos.	50	
Gjith e veshur mbë të zeza, zonja je meruome duoll e vate nd' at qish, ku më kish të bilëzit varrevet të pjuhurosur: ka një varr vū një qērī, një qērī e një llumbardh, moj mbi varr të Kostondinit di llumbardha e di qirī.	55	
	60	
	65	
	70	<i>leggi: mbë Perëndin shellbuos.</i>
	75	

Je përgjunjur, dha me krie
 ndruollshit e zū tu klaj,
 zū të klaj e të vajtoj, 80
 moj më Kostondinit thoj:
 "Kostondīn, o biri jīm,
 ç' është besa çë më dhē
 se ndē lipë e ndē harē
 venje ti të mirrënje 85
 Gharandinen tēt motër
 e ndē shpī m' e sillënje
 të m' levroj o të m' hajdhoj?
 Njota, besa jote rrī
 bashk me tij e qetēmez 90
 ndē kt' varr, e bēnur hī!".
 Kūr çë qisha u mbullī,
 ku vajtuan e qajtin
 zonja ndrishe për të bīl,
 shoqëra e motëra, 95
 çë ndē vit vēdiqētīn,
 tundi Krishti gropëzēn
 ku më dergjej Kostondini.
 Varrit duoll si trim i rī,
 gropa më u bē një kal 100
 brimtullōr e pjonō gjēll,
 qatëra m' u bē një sel
 me të zezēn ndēnbarkere,
 paravithen e të tjera
 petka çë më duhëshin; 105
 vokulla çë mbanej gurin
 m' u ndërrua nd' ërgjëndullōr
 frēn çë mbanej kalēthin.
 U ngalua e dreq u shpīt
 vrap e i anangasēmīth 110
 vendit ku po mīr e dij
 se më visij Gharandina.
 Mē rrēvoi ndē mjezēdit.
 Gjeti nipërat çë luojin
 pas dalanishavet, 115
 cilat kishin bēr folē
 ndēn qaramidhavet
 të pēllasit faqegjēr
 e m' i zējin leqeshit.
 "Çë më bēni, nipëra?". 120
 "Bredhēmi me kēta zoge.
 Kush më jē ti, zoti lal?"
 "[Jam'] ëkēl Kostondini.
 Ku më vate ëma juoj?".
 "Mēma vate lodrashit, 125

lodrashit e vallevet prë harën të Pashqëvet". "Rrango, bīr, të m' e thërrëç". "Ea, mëm, se arrū lala!".	
"Cili lal, o bīri jīm?". "Arrū lal Kostondini". Shqiti zonja lodërin e pa frīm e llaftarime rrodhi vrap ndë sajën shpī, ku më gjeti të vëllān.	130 135
"Kostondīn, vëllau īm, cila ēr të suolli". "Era e mjezëditjes. Mëma të lutōn ndë shpī. Erdha të t' mirrënja".	140
"Flitēm dreq, vëllau īm. Ndo se arrure ti mbë lip, vete vishem mbë të zeza; ndo se arrure mbë harē, vinj atje si gjëndjem".	145
"Nisu, motër, si të zū hera!". Më e vū vithë kalit e u nisëtin e më vān. Tuke vatur udhjes gjatullore e je pa fin, Gharandina të vëllān vrej e ruonej me cjudhī. Çajti prana qetēmīn Gharandina e thoj atij:	150
"Kostondīn, vëllau īm, shëng e keqe më të shoh: kraht e tënd të gjeret jān të muhasërith; shpata jote, ç' ish qarute si një spër dielli, ni rruxarme më t' e shoh".	155 160
"Gharandīn, motër' ime, shkuan di vjet çë ushtrashit nëng më vajta, ku shkëllqeme mbahen ërmt e brezërat, e të veshurat m' i zū muh'ja e merimaga".	165
"Kostondīn, vëllau īm, nj' etër shëng të keq' u shoh: lesht e tū të dërrudhjār është të pjuhurosurith". "Gharandīn, motëra ime, më të bënjin sizit	170

ka buhoi i t' udhëvet".		
"Kostondīn, [vëllau īm], të h̄jēmadhit tīm vëllezër, nipërat e mbesazit, si sē duken po të dalën t' emëtes përparanith?".	175	ms: vëllezë
"Së na presën ndë ktë dit". Të rrëvuor kundrela pllasit e pri s' afuri horjes, thoj pameta Gharandina:	180	
"Kostondīn, [vëllau īm,] një sinjāl të keq më shoh: gjith dritoret e pëllasit jān të mbullituraz".	185	ms: dritoren
"Thomse sod te hora jōn friti rēnde ajo vorē, çë ti dī po se na ngrīn prë ndë dimër eshtërat".	190	
Tuke thēn ashtu rrëvuon dhja ndë dēr tu qishjes. Muor e foli Kostondini:		ms: Kostini
"Gharandīn, motra ime, u m' e mora prë zakōn, ndo të vete, ndo të vinj, të më falinj tēn Zot.	195	
Hinj ndë qish e truhemi. Ti me māl̄l të jēmjes ngit ndë shpī e puthēme".	200	
Tha e më u ndajtin pr' atë hēr e prë gjithmōn. Njize kali u bē varr, sela qatër e freni vokull.	205	
Kostondini rā i vëdekur. Gharandina, e vetëmez, gjith e trëmbur e pa frīm, je rrëvuor te der' e shpīs, kūr m'e pā të barjem,	210	
ngau me dridhēm trokullën. "Hap derën, mëma ime!". "Kush më jē ati te dera?". "Gharandina, bila jote!".	215	
"Mba tutje, bushtra vëdeqe, çë më kuorte nënd bīl, e me zān e simes bīl erdhe ani të marrëç mua!". "Hapēm derën, zonja mēm!	220	
Jām vërteta Gharandina, Gharandina, jotja bil".		

"Kush të suolli, bila ime?".	
"Mua më suolli Kostondini!":	
"Kostondini? e ni ku ë?".	
"Hiri ngjish të truh'jet".	225
Zgardhamendi derën e jëma.	
"Popo, bil, vërteta jë	
Gharandina e dashurez.	
Moj vëllezërit e tū	
jān të pjuhurosurith	230
gjith sa ishin e ndë varr!".	
Të lloruor e të shtrënguor,	
tuke qajtur e vajtuar,	
po ka hejmi e ka dhëmbima	
diq e bila e bashk e jëma.	235

Serposëma e të parës pjes

[U]

Nd' ato male të Janinës		
m' u shtëllua një mot i keq:		
bumbullima e shkepëtima,		
gjëma e pika hjidhëshin		
nga ca rë të zezullore	5	
mbaru, e gjith anëshit		
draghonarja vij përpara		
rëndullore e kanosishte		
e tue shtūn breshër e shī		
koqeshi të rrëmbullore	10	
si lajthit e t' Okridhes.		
Dhjet xhatār, çë kīn përzūr		
dhejpërën të malevet,		
gjith një herje u shprishëtin		
të kërkojin një rëpār	15	
ku të mund kumbisëçin,		
kush një faj e kush një lis.		
Moj një pjak pa frim ndë gjī		
vate ndën një keperis		
e ka timi dridhej gjith.	20	ms: dridhj
Po sa lartit u poshtua		
një kopile kalimëne,		
kript-e-kuqe, sī-e-zez,		
buz-e-qeshëme, pjote gjëll.		
E lloroi e m' e shtrëngo	25	
e m' i ngrohu eshtërat.		
Pjaku, prjerr mbë vetëhën,		

thirri, sa gjëmoi mali:
 "Lumi u, ji lumi pjak!
 Kush e pati fanin tīm
 ndë sa gjind gjënden te jeta?".

30

[V]

Diq Korina, cila rriti
 zëmërmadhin Milloshin.
 Diq e mjela keq e rë;
 diq, e shumë je qajtin.
 Milloshini s' mün të shuoj
 hejëmin të thart e thëll
 çë mbullij te zëmëra,
 e po qaj e keq shërtoj.
 Tue shërtuor mbero penxoj,
 e penxoj se çë të bëj
 prë kujtīm të jëmavet.
 Vate stisi mbi një māl
 lartullore një kullōn,
 më je trashe se një lis
 madhullōr e i vjeshëmith.
 Katër anëshit i fitepsi
 dërrudhjar një qeperis,
 villostare shejëqe.
 Prana ndën asaj kullōn
 eshtrat vuri t' ëmavet:
 të se jëmës bjerrafate,
 cila e leu e nëng e rriti;
 të së murges emëte,
 cila e rriti e nëng e leu.
 Shkruojti pra nd' atë kullōn
 pri s' kundrela të vorës:
 "Nga vorea ndo ti rrëvōn,
 burr o grua, kushdo jë,
 ti përpara mos më shko,
 moj këtu dica qëndro
 e dhjaves të shkruomezën.
 Ndën kësaj kullōn më fjën
 di kopile, çë ng' i gjën,
 ndo se gjith ti ecën dhën,
 se si ato së jān o qën;
 e sa bëtin ng' e rrëfien
 mose i biri vet ç' e ndien,
 cili t' ëmat qajti e qān
 prë sa il te qielli jān".
 Shkruojti pra nd' atë kullōn

5

10

15

20

25

30

ms: dixa

35

ms: mose se

40

pri s' kundrela perëndis: "Ndo ka perëndia rrëvōn, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko, moj këtu dica mëno e dhjavas të shkruomezën. Xëj se ndën kësaj kullōn grua je shëjte rri për mōn, cila ngjallëti një të dekur e po botën bëri hekur.	45
Ajo rriti një ghanjūn, cili s' kish spërën x gjakūn, se pse t' ëmës prej të dis i qëndroi zënur ndë sis": Shkruojti pra nd' atë kullōn pri s' kundrela mjezëdits: "Ndo ka mjezëdita vjën, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko, moj këtu dica mëno e dhjavas të shkruomezën. Xëj se ndën kësaj kullōn rrīn ca eshtra prë gjithmōn, cilëvet bekuome i nget e parrajsi me shëndet.	50
Njera e leu, jetra si bīr t' unglin rriti e deshi mīr, dhja si t' sajën vetëhē, e u rrit e i bëri hjē": Shkruojti pra nd' atë kullōn pri s' kundrela haraksīs: "Ndo ka haraksia ti vjën, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko, moj këtu dica mëno e dhjavas të shkruomezën. T' ëmën e t' emëten mbëloi ndën kësai kush e lartoi. Ka të rrīn një stoneōn amënōr me tēn Zōn.	55
Ndo ti shkōn me lipsī, ato eshtra kān hajdhī e të bënjin atje lārt Krishtin t' ëmbël, jo të thārt, e ndë qiell të butësonjin Krishtin e me hīr të mbjonjin".	60
	65
	70
	75
	80
	85

NOTE

Il titolo *Rapsodie* manca nel ms. Tra parentesi quadre sono indicate le integrazioni dell'editore, come, ad esempio, le lettere maiuscole che identificano alcuni testi non numerate dal Santori. Si auspica che vengano sollecitamente pubblicate le sue *Rapsodie* custodite nella Biblioteca Reale di Copenaghen, più numerose rispetto alle presenti, conservate invece nella Biblioteca Civica di Cosenza insieme ai manoscritti delle altre opere di questa edizione elettronica, eccezion fatta per *La Divinità di Gesù Cristo*.

Tra le composizioni, alcune solo accennate, sono inframmezzati appunti attinenti all'ordinamento definitivo, dai quali emerge chiaramente un Santori mirabile creatore e non semplice raccogliitore di rapsodie (11:69 "Una canzone da farsi").

53, 6 "llauditūr", auditore giudiziario.

[T] La leggenda di Costantino e Garentina nel rimaneggiamento del Santori occupa 235 versi di fronte ai 132 della versione raccolta dal De Rada (*Rapsodie d'un poema albanese*, Firenze 1866, p. 29). Il giudizio del Gangale (*langatmige Verwässerung* / prolissa diluizione) coglie, in questo caso particolare, nel segno.

v.e. = variante espunta dall'autore.

6 luglio 2013